

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:025.5

П. І. Рогова, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

В. І. Лутовина, канд. іст. наук, професор кафедри інформаційних ресурсів і сервісу Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Т. В. Добко, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник, зав. відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ПРАКТИКИ

Висвітлено результати фундаментальної науково-дослідної роботи (НДР), яку провів колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2003–2007 рр. щодо розвитку системи науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики як вищезазначеною бібліотекою, так і мережею книгозбірень, яку вона очолює. У даній НДР вперше в Україні розроблено та апробовано модель інформаційного забезпечення освітянської галузі держави, яка охоплює бібліографічний, реферативний та оглядово-аналітичний напрями, за результатами НДР удосконалено підготовку бібліографічної продукції, визначено галузевий сегмент реферативного відображення наукової літератури у загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова» та її паперовому варіанті УРЖ «Джерело», розпочато підготовку оглядово-аналітичної продукції з психолого-педагогічних питань.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-інформаційне забезпечення, бібліографічна діяльність, бібліографічна продукція, реферативна інформація, оглядово-аналітичне забезпечення, інформаційні потреби, освітянська галузь, інформаційні видання.*

У Національній програмі інформатизації визначено, що стратегічним завданням у нашій державі на сучасному етапі є «розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та

інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення» [20, с. 483], а також формування національної інфраструктури інформатизації, зокрема, через створення системи аналітичних центрів різного рівня та національних інформаційних ресурсів [19, с. 501]. Адже інформація в сучасному суспільстві є важливим продуктом його соціальної діяльності, ефективність використання інформаційних ресурсів – однією з головних передумов подальшого розвитку науки, зокрема вітчизняної педагогічної, яка розвивається в контексті європейського освітнього простору. У працях зарубіжних, зокрема російських науковців, а саме О. Б. Антопольського, Ю. М. Арського, В. Л. Іноземцева, А. І. Ракітова, І. І. Родіонова, українських – В. М. Брижка, Ю. М. Канигіна, В. П. Цимбала, О. Ю. Чубукова та інших, сформульовано центральні положення сучасної інформаційної науки, а також нові завдання, що постали перед інформаційною сферою у ХХ та ХХІ ст. Інформаційний підхід, що був застосований зазначеними вище дослідниками, дозволив обґрунтувати роль інформаційної індустрії суспільства знань у створенні стратегічного продукту сучасності – достовірної й повної інформації у потрібній формі й у потрібний час.

Теоретико-методологічні засади дослідження бібліотечно-інформаційного виробництва, що має онтологічну та концептуальну специфіку, комплексно представлено в науковому доробку О. І. Давидової [3]. Теоретичні, науково-методичні засади інноваційного розвитку бібліотек як складової інформаційної індустрії щодо забезпечення фахівців сучасними інформаційними продуктами та послугами розглянуто певною мірою в дослідженнях Л. В. Астахової [1], Л. Я. Філіпової [24] та Г. М. Швецової [25].

Важливу роль теоретичного осмислення й узагальнення сутності бібліографічних ресурсів висвітлюють роботи вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: А. Барсука, О. Беспалової, Г. Гордукалової, А. Гречихіна, Ю. Зубова, О. Коршунова, В. Леонова, Л. Левіна, В. Лутовинової, І. Моргенштейна, А. Соколова, С. Трубникова, Ю. Тугова. Серед досліджень українських науковців, результати яких стали підґрунтям НДР, що нижче буде аналізуватися, є дисертаційне дослідження та монографія В. І. Лутовинової [17]. Наукову основу розвитку національної системи реферування як

інтегруюче підґрунтя інфосфери вітчизняної науки та засіб входження до світового інформаційного простору проаналізовано в дисертаційному дослідженні та монографії М. Б. Сороки [22] й інших її публікаціях, що сприяло розробці наукових та науково-методичних засад формування реферативної інформації з психолого-педагогічних питань.

Теоретичні й практичні питання інформаційно-аналітичної діяльності досліджували українські вчені: В. П. Александрова, В. М. Глушков, В. М. Горовий [2], Г. М. Добров, М. З. Згуровський [9], Ю. М. Канигін [10], Ю. М. Марчук, А. О. Морозов, О. В. Пархоменко, Є. П. Семенюк, І. С. Сергієнко, О. Г. Стариш та інші. Серед зарубіжних учених, які присвятили свої праці цьому питанню: Ю. Арський, Л. Берталанфі, Е. Берштейн, Н. Керол, С. Лобанов, Б. Лудізі, Л. Мачкур, С. Осуга, Ю. Саєкі, Т. Серецевич, Н. Сляднева, В. Спицнадель, Ю. Шрейдер та інші.

Здійснений нами аналіз наукових праць та публікацій про наукові підходи щодо створення системи науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики засвідчив, що основна увага дослідників приділялася загальним проблемам із даного питання без урахування специфіки вищезначеної галузі, зокрема в Україні. Це дає підстави стверджувати, що цілісного, спеціального дослідження щодо системного науково-інформаційного забезпечення потреб освітянської галузі нашої держави вторинною інформацією, яке б охоплювало різні категорії користувачів, у сучасному бібліографознавстві немає.

Головною метою новоствореної ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України (МОН України) й Академії педагогічних наук України (АПН України) є науково-інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики первинними та вторинними документами у традиційній й електронній формі, професійних інформаційних потреб учених і практиків галузі та інших категорій користувачів, що навчаються й займаються загальною та спеціальною самоосвітньою діяльністю. Згідно з цією метою найвагомішими завданнями Бібліотеки є: повноцінне формування галузевого інформаційного ресурсу на її базі та у бібліотеках освітянської мережі й надання доступу до нього, а також створення системи інформаційного забезпечення, спрямованої на задоволен-

ня наукових, освітніх, науково-пізнавальних, естетичних та інших інформаційних потреб освітян України.

З огляду на актуальність зазначеного вище, з 2003 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розпочато НДР *«Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України»* (наук. керівники – В. І. Лутовинова, канд. іст. наук, професор ДАКККіМ, Т. В. Добко, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник НБУВ), яка здійснювалася впродовж 2003–2007 рр. і у якій брали участь 44 фахівці Бібліотеки. Головною метою даної НДР було розроблення теоретико-методичних та організаційних засад системи бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки та освіти, фахових інформаційних потреб користувачів бібліотек освітянської галузі України. Призначення НДР – цілеспрямоване формування в Україні означеної системи вторинних документів. Форма реалізації НДР – теоретичні матеріали, система бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб науковців і практиків освітянської галузі України; серія науково-методичних рекомендацій на допомогу працівникам освітянських бібліотек; видання збірника матеріалів наукової конференції, де будуть оприлюднені результати НДР.

Отже, згідно з розробленим технічним завданням (ТЗ) і робочою програмою (РП) у межах дослідження необхідно було:

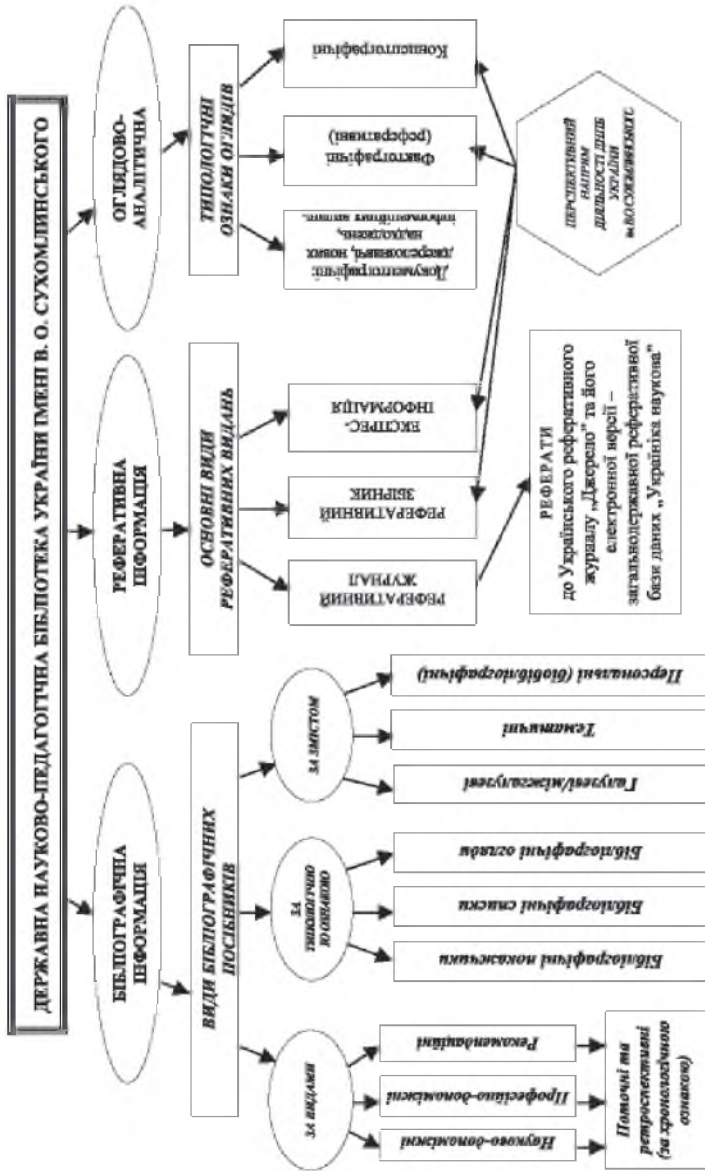
- розробити теоретичні, науково-методичні та організаційні засади побудови системи інформаційних документів для забезпечення фахових потреб освітян та бібліотечних працівників книгозбірень освітянської мережі МОН України та АПН України;
- вивчити фахові інформаційні потреби науковців і практиків освітянської галузі держави та можливості їх задоволення вищезазначеними вторинними документами у галузевих бібліотеках загальнодержавного, регіонального і низового рівнів освітянської галузі України;
- узгодити з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Інститутом проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України можливість участі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та інших освітянських бібліотек у представленні рефератів психолого-педагогічної тематики в

- загальнодержавній електронній реферативній базі даних «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело»;
- визначити галузевий сегмент реферативного відображення наукової літератури з психолого-педагогічних питань у загально-державній реферативній електронній базі даних «Україніка наукова» та її паперовому варіанті – УРЖ «Джерело»;
 - організувати у структурі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського два спеціалізовані відділи з метою підготовки реферативної та оглядово-аналітичної інформації для науковців, управлінців і практиків освітянської галузі держави;
 - удосконалити й поглибити підготовку цілісної складової системи – бібліографічної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань у паперовому та електронному варіантах у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та у бібліотеках мережі.

Для виконання поставлених завдань у межах даного дослідження колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського необхідно було розробити, організувати й розпочати втілення у практику три важливі складові. Перша вимагала першочергового вивчення специфіки фахових інформаційних потреб освітян та працівників галузевої мережі й розробки наукових засад формування системи інформаційних документів психолого-педагогічної тематики для задоволення цих потреб. Друга – організаційна, завдяки якій у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та у наукових бібліотеках мережі мала удосконалитися підготовка бібліографічних документів відповідно до вимог сучасної вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики й розпочатися системна підготовка реферативних й оглядово-аналітичних матеріалів галузевої тематики. Третя – започаткувати підготовку кадрів для бібліотек освітянської мережі, а саме бібліотекарів-референтів, бібліотекарів-інформаційних аналітиків, здатних забезпечити науково-бібліографічний, реферативний і оглядово-аналітичний рівні згоргання інформації.

Для здійснення інноваційного та поглибленого напрямку інформаційної діяльності у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дирекцією і її колективом за підтримки Президії АПН України (у складний період становлення Бібліотеки як всеукраїнського галузевого інформаційного центру) вирішувалися організаційні й кадрові питання, покращувалася матеріально-технічна база, удосконалювався традиційний довідково-пошуковий апарат, вводили-

Схема 1. СИСТЕМА НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

ся в роботу інформаційно-комунікаційні технології, що уможливило виконання НДР. На першому етапі наукового проекту фахівцями Бібліотеки збиралася й аналізувалася джерельна база дослідження, вивчався практичний досвід вітчизняних і зарубіжних бібліотек щодо інформаційного забезпечення науки і практики, досліджувалися інформаційні потреби освітян України шляхом анкетування, розроблялася стратегія напрямів дослідження [23].

Здійснений у межах НДР аналіз ступеня задоволення інформаційних потреб науковців і практиків України показав, що в освітянській галузі вторинних інформаційних видань, які висвітлюють стан наукових розробок у сучасній світовій і вітчизняній педагогічній науці, недостатньо, а в деяких випадках про їх існування фахівці навіть не знають. Результати анкетування оприлюднювалися на наукових конференціях і семінарах, у фахових періодичних виданнях, під час заходів у Бібліотеці. З урахуванням результатів аналізу розроблено наукові, науково-методичні та організаційні засади системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України, оприлюднена і втілена у практику модель системи вторинних документів як у паперовому, так і в електронному вигляді (автори – В. Лутовинова, Л. Пономаренко) (*див. схему 1*) [15, 21].

Згідно з ТЗ НДР і РП дослідження всі різновиди інформаційних документів мали створюватися у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського паралельно. Дана робота мала відбуватися також і у бібліотеках мережі, а саме: у наукових книгозбірнях ВНЗ III–IV р. акр. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, Миколаївській міській й Львівській обласній науково-педагогічних бібліотеках.

Під час дослідження було виявлено потребу в удосконаленні дистанційних форм обслуговування користувачів, розширенні асортименту інформаційно-аналітичних продуктів, наданні доступу до них як через традиційні форми, так і через мережу Інтернет. У результаті аналізу також виявлено, що користувачі освітянських бібліотек України, передусім науковці, професорсько-викладацький склад, управлінці мають нагальну потребу у фактографічних та оглядово-аналітичних продуктах і послугах. У зв'язку з цим необхідно було не тільки тематично й жанрово розширити й поглибити бібліографічну продукцію, яку виробляють ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та наукові бібліотеки галузі, а й

розробивши науково-методичні засади, започаткувати підготовку таких складових системи науково-інформаційного забезпечення, як реферативна та оглядово-аналітична діяльність. Зазначене вище конкретизувало завдання в кожній структурній частині майбутньої системи вторинно-документних ресурсів, дало цілісне уявлення учасникам проекту про реалії, що стояли перед колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та науковими бібліотеками галузі. Незважаючи на низку поточних проблем, а саме: відсутність у Бібліотеці власної поліграфічної бази, недостатність підготовлених кадрів, готових до складання рефератів, фактографічних та аналітичних оглядів та ін., означене поетапно реалізовувалося колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, для чого ще у перші роки дослідження перед її фахівцями були поставлені нові професійні вимоги, розпочато підвищення їх кваліфікації.

Аналіз результатів НДР дав підстави для таких висновків: було сформовано та проаналізовано її джерельну базу, яка становить понад 600 джерел і яка у кабінеті бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сконцентрована в розділі СКС (систематична картотека статей); розроблено наукові, науково-методичні та організаційні засади системи забезпечення освітянської галузі України, що оприлюднювалися у понад 50 наукових публікаціях, що друкувалися в наукових збірниках та періодичних виданнях; зазначене втілювалося у практику як у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і в бібліотеках галузі.

Згідно з розробленою моделлю впродовж п'ятиріччя було започатковано, удосконалено і поглиблено підготовку вторинної продукції у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та в бібліотеках мережі. Так, у межах НДР підготовлено 1108 важливих посібників з психолого-педагогічних питань, зокрема видано 5 ґрунтовних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків з актуальної тематики: «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку» (2004) [5,2 др. арк.], «Професійна освіта України за роки незалежності» (2004) [12 др. арк.], «Дошкільна освіта як складова безперервної освіти України (1991–2006)» (2007) [8 др. арк.], «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми розвитку, інтеграція до європейського освітнього простору (1991–2006)» (2008 р.) [25 др. арк.], в яких розкривається розвиток вітчизняної освіти різного рівня, а також покажчик «Дер-

жавна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004)» (2005 р.) [4,8 др. арк.], в якому висвітлено внесок ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у створення системи інформаційного забезпечення освітянської галузі України. Підготовка п'ятого науково-допоміжного покажчика «Дошкільна освіта як складова системи безперервної освіти України (1991–2006)» відбувалася інноваційним шляхом, а саме: об'єднаними зусиллями фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й наукової бібліотеки НПУ ім. М. Драгоманова з використанням ІКТ та проблемно-орієнтованих баз даних. Також у межах НДР було підготовлено і видано 8 рекомендаційних ретроспективних покажчиків, це, зокрема, посібник «Сучасні технології в освіті», який складається з двох частин: Ч. 1. «Сучасні технології навчання» (2005) та Ч. 2. «Сучасні технології виховання» (2006) [21,2 др. арк.]; «Сучасні освітні технології» (2003) [4 др. арк.], 5 щорічників «Календар знаменних і пам'ятних дат в галузі освіти і педагогічної науки» та ін.; 60 поточних бібліографічних покажчиків «Нові надходження до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського». Останні оприлюднювалися у фаховій пресі та систематично передавалися до Президії АПН України й інститутів АПН України. Вищезазначена видана продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надсилалася до національних, державних та освітянських бібліотек мережі, а саме: книгозбірень ВНЗ III–IV р. акр. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, ІППО, інститутів АПН України, Львівської, Миколаївської науково-педагогічних бібліотек, оприлюднювалася на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у рубриці «Науково-інформаційна діяльність» (www.library.edu-ua.net) у повнотекстовому варіанті. Науковими консультантами вищезазначених робіт були відомі фахівці АПН України: д-р пед. наук Б. І. Корольов, канд. пед. наук І. Г. Єрмаков, канд. пед. наук К. І. Чорна, канд. пед. наук В. І. Кизенко та інші, що безумовно позитивно вплинуло на якість цих робіт, їх науковий рівень. Упродовж п'ятирічного дослідження науковці інститутів АПН України, ВНЗ України та практики освітянської галузі й фахівці бібліотек відзначали, що дані бібліографічні видання стали не тільки вагомим джерельною базою з відповідних питань, а і сприяли впровадженню наукових здобутків у практику освітянських закладів України, стали фундаментом для прийняття опти-

мальних управлінських рішень щодо розвитку освітянської галузі держави [18].

Важливою складовою бібліографічної частини системи інформаційних документів є біобібліографічні покажчики. У межах даної НДР фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського продовжувались готуватися видання такого виду, коло яких суттєво розширилося, удосконалилися їхні структура та зміст. Дані біобібліографічні покажчики видавалися у трьох серіях: «Визначні педагоги світу», «Академіки АПН України», «Ювіляри АПН України», в яких вийшло впродовж п'ятиріччя 28 видань (загальний обсяг усіх – 50 др. арк.). У посібниках презентувався творчий доробок видатних педагогів світу, зокрема Януша Корчака, В. О. Сухомлинського, наших сучасників – академіків АПН України: В. Г. Кременя, І. Д. Беха, І. А. Зязюна, В. М. Мадзігона, С. Д. Максименка, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської та інших, що вперше здійснювалося в Україні. У 2007 році фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано нову серію біобібліографічних видань – бібліотекознавчу, а саме: «Майстри бібліотечної справи України», в якій планується висвітлювати діяльність знаних діячів минулого та наших сучасників, які зробили вагомий внесок у розвиток бібліотечно-бібліографічної справи в Україні. Перший бібліографічний покажчик даної серії презентує діяльність директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук П. І. Рогової [18].

У межах НДР інформаційно забезпечувалося виконання національних програм «Діти України», «Освіта України ХХІ століття», «Патріотичне виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства», Державної програми «Вчитель», «Державної програми розвитку і функціонування української мови», а також комплексних програм «Профілактика злочинності», «Здоров'я нації», «Школа майбутнього ХХІ ст.» та ін. З цією метою за означений період фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено понад 40 тематичних професійно-допоміжних бібліографічних списків (загальний обсяг – 16 др. арк.), які регулярно оприлюднювалися на сторінках фахових видань «Освіта України», «Сільська школа», «Шкільна бібліотека плюс», «Шкільний світ», а також на веб-сайті Бібліотеки.

Інформаційна діяльність передбачає цілеспрямоване масове та диференційоване (групове й індивідуальне) інформування та вибіркове розповсюдження інформації. Цей напрям також удосконалювався і поглиблювався фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у межах даного проекту. Передусім ним були охоплені члени Президії АПН України та відділень Академії, ректори та професорсько-викладацький склад ВНЗ України. Кількісний склад абонентів щорічно становив 25 осіб, серед яких – академіки АПН України В. Г. Кремень, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, І. Ф. Прокопенко та інші. Для них упродовж дослідження було підготовлено й передано понад 1576 бібліографічних списків за 26 темами. Цілеспрямованим інформуванням також забезпечувались наукові дослідження лабораторій Інституту педагогіки АПН України, в результаті чого фахівцями Бібліотеки були підготовлені тематичні бібліографічні списки за темами: «Життєва компетентність особистості», «Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти», «Метод проектів у сучасній школі», «Створення концепції профільної школи», «Моделі інноваційного розвитку різних типів навчальних закладів» тощо, загальний обсяг яких становить 7 др. арк. Частина цих списків опублікована у збірниках наукових праць лабораторій інститутів АПН України як джерельна база дослідження. Співпраця фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з науковцями інститутів АПН України сприяла якісному здійсненню їхніх наукових проектів, професійному взаємозбагаченню, підвищенню фахового рівня учасників інформаційної діяльності.

Упродовж п'ятиріччя в межах НДР на замовлення фахівців різних категорій – користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – виконано понад 100 письмових бібліографічних довідок, найактуальнішими з яких були такі: «Комерційна освіта у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.», «Григорій Ващенко», «Психологія підлітків 12–16 років», «Тестування, в тому числі комп'ютерне, як вид психологічної діагностики», «Педагогіка Д. Дьюї та її вплив на розвиток освіти у світі», «Ідеї національного відродження у творах І. Огієнка» та ін., які й нині доступні віддаленим користувачам через сайт Бібліотеки. Результати НДР фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського оприлюднювали систематично на кон-

ференціях, що організовували інститути АПН України та заклади освіти м. Києва, виступаючи з бібліографічними оглядами (всього 32) й влаштовуючи книжкові виставки з теми заходу. Всього за п'ятиріччя було організовано 846 вищезазначених заходів, які були присвячені актуальним питанням розвитку освіти, інноваціям в освіті, визначним педагогам України і світу.

Увесь широкий спектр інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснювався паралельно з формуванням повноцінного інформаційного ресурсу у традиційній та електронній формі, створенням та удосконаленням довідково-пошукового апарату Бібліотеки, в якому відкривалися нові рубрики з актуальних психолого-педагогічних питань, де поглиблено розкривалися сучасні напрями розвитку педагогічної науки, освіти і практики. Усе вищезазначене спрямовувалося на реформування і модернізацію сучасної педагогічної науки й освіти, сприяло популяризації творчого доробку вчених освітянської галузі держави, втіленню наукових розробок АПН України у практику діяльності освітянських закладів України. Досягнуте фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналізувалося, узагальнювалося й оприлюднювалося на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях та семінарах, відзначалося бібліотечними і педагогічними фахівцями як ґрунтовний внесок у розвиток вітчизняної галузеві бібліографії та біобібліографії.

Згідно з Концепцією національної програми інформатизації [19], а також ТЗ даної НДР і з метою розширення асортименту інформаційних продуктів й удосконалення дистанційних форм обслуговування освітян за підтримки Президії АПН України у 2006 р. до структури ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було введено два спеціалізовані інформаційно-аналітичні структурні підрозділи – відділ наукового реферування й відділ оглядово-аналітичної роботи та поширення інформації у сфері освіти. Дані напрями інформаційної діяльності започатковано у бібліотеках освітянської галузі України вперше.

Перш ніж визначити завдання щодо підготовки реферативних та оглядово-аналітичних документів, учасниками НДР було проаналізовано науковий і практичний досвід із підготовки реферативної та оглядово-аналітичної інформації різними науковими установами та інформаційними центрами України. Зібраний матеріал засвідчив,

що вищезазначені документи з психолого-педагогічних питань, зокрема, у загальнодержавній електронній реферативній базі висвітлюються недостатньо повно. У зв'язку з цим фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського прийняли рішення розширити сегмент галузевого представлення наукової фахової літератури у вищезазначеній електронній базі даних «Україніка наукова» та її паперовому варіанті – українському реферативному журналі (УРЖ) «Джерело», який готується на кооперативних засадах під керівництвом НБУВ та ІПРІ НАН України. Для реферування було визначено коло всеукраїнських фахових періодичних видань психолого-педагогічної тематики, що зареєстровані як ВАКівські (нині їх 20, надалі коло джерел буде розширюватись). Пройшовши відповідну методичну підготовку, узгодивши дії відділу реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з відповідним підрозділом НБУВ, було розпочато реферування визначених наукових документів та відображення їх у означених вище базах і виданнях. Представлення рефератів, підготовлених ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у загальнодержавній електронній реферативній базі даних «Україніка наукова» розпочалося з II половини 2006 р. Перший блок рефератів, підготовлених фахівцями у традиційному вигляді, був надрукований в *УРЖ «Джерело», серія 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво» у № 3/2007*. Галузева реферативна інформація, що готувалася фахівцями бібліотеки, також почала розміщуватися на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у розділі «Електронні ресурси», підрозділ «Реферативна база» [11].

Фахівці відділу реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, які не мали спеціальної підготовки, стажувалися у відповідному підрозділі НБУВ, постійно співпрацюючи з колективом НБУВ. У подальших НДР така робота буде системно проводитися, планується залучити до неї усі наукові бібліотеки мережі МОН України та АПН України.

Підготовка вторинних продуктів вищого рівня – синтезованої прогностно-аналітичної інформації з актуальних питань розвитку освіти в Україні та у світі – стала метою роботи фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж першої половини 2007 р. Дані документи є найскладнішими не тільки для бібліотек, а й для всіх інформаційних служб у системі інформаційних

видань. Дирекцією, керівниками НДР було проведено відповідні організаційні заходи для започаткування роботи у відділі науково-аналітичної обробки і поширення інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а саме: набрано фахівців, проведено відповідну науково-методичну підготовку, розпочато вивчення наукового та практичного досвіду з підготовки оглядово-аналітичної продукції в Україні і розпочато написання одного з найскладніших видів оглядово-аналітичних матеріалів. У зв'язку з відсутністю у Бібліотеці видавничої бази дані матеріали оприлюднювалися на сторінках журналу «Директор школи, ліцею, гімназії». Отже, перші кроки у започаткуванні одного із найскладніших напрямів науково-інформаційної діяльності зроблено. Надалі цей напрям отримає поглиблений розвиток у новій НДР, яку будуть здійснювати фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2008 р. у межах нової НДР.

З метою надання доступу віддаленим користувачам до вторинної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2004 р. було розпочато її оприлюднення на веб-сайті Бібліотеки. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати структуру веб-сайту, важливою складовою якого є розділ «Науково-інформаційна діяльність», структурований за підрозділами, що розкривають цей напрям роботи Бібліотеки, а саме: «Нові надходження», «Науково-допоміжна бібліографічна продукція», «Персональна бібліографічна продукція», «Рекомендаційні видання», «Інформаційно-виставкова діяльність» тощо. У кожному з підрозділів вміщуються повнотекстові вторинні документи, в останньому подається не тільки інформація про події в галузі освіти, а й бібліографія з даного питання, підготовлена фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Освітняни й бібліотекарі можуть не тільки скористатися наданим ресурсом, а і роздрукувати видання для своїх інформаційних потреб.

Одним із вагомих напрямів діяльності Бібліотеки є науково-методична робота. Для координації та кооперації щодо створення вторинних документів науковими бібліотеками освітньої галузі України та для підвищення кваліфікації бібліотекарів, які будуть їх готувати, одним із важливих завдань даної НДР було розроблення відповідних науково-методичних посібників. З цієї метою науковим керівником НДР В. І. Лутовиною було підготовлено три методичні посібники: *«Анотування як процес аналітико-*

синтетичної переробки інформації» [13], *«Методика бібліографування»* [14], *«Реферування як процес мікроаналітичного згорання інформації»* [16], в яких висвітлено теоретико-методичні засади створення вторинних документів різних видів. Структура документів відповідає логіці науково-практичного пізнання процесу бібліографування та реферування: від характеристик означеного процесу та класифікації бібліографічної й реферативної продукції до висвітлення методики роботи над цими документами. Дані видання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського були надіслані до наукових бібліотек освітянської галузі та державних і національних книгозбірень України й стали важливими практичними посібниками як для спеціалістів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і для фахівців з інших бібліотек України, які здійснюють підготовку відповідних інформаційних продуктів. Посібники також є вагомим науково-практичним здобутком наукового керівника НДР В. І. Лутовинової щодо науково-методичного напрямку системи інформаційно-аналітичного забезпечення освітянської галузі України. Необхідно підкреслити, що реалізація даного наукового проекту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стала можливою також завдяки підтримці Президії АПН України, чіткій роботі дирекції, наукових керівників НДР щодо розвитку відповідної матеріально-технічної бази, а також усвідомленню важливості цієї роботи фахівцями Бібліотеки та злагодженій роботі всіх структурних підрозділів книгозбірні.

Отже, завдяки даній НДР, що здійснювалася впродовж 2003–2007 рр., поглибилась і розширилась діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського інформаційного центру, розроблено наукові, науково-методичні та організаційні завдання системи інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, розпочато цілеспрямовану підготовку вторинної інформації з актуальних психолого-педагогічних питань у трьох напрямках: бібліографічному, реферативному, оглядово-аналітичному, що в подальшій роботі буде продовжуватися. Зокрема, у межах НДР розглядалися такі перспективні напрями роботи колективу щодо спектру підготовки різних видів документів, як: підготовка експрес-інформації, реферативних збірників, прогнозно-аналітичних, оглядових документів, які створюватимуться у наступних наукових проектах Бібліотеки,

в яких братимуть участь й фахівці наукових бібліотек мережі освітянських книгозбірень МОН України та АПН України.

Координація та кооперація інформаційної діяльності бібліотек галузі, уникнення дублювання при створенні інформаційної продукції є умовою системної роботи бібліотек мережі щодо цілеспрямованого інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі держави. З цією метою згідно з робочою програмою НДР з 2005 року фахівцями відділу наукового і прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розроблено й започатковано підготовку **«Зведеного плану інформаційно-видавничої діяльності освітянських бібліотек та основних заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації бібліотечних працівників освітянської галузі України»** [8], що є одним із важливих науково-методичних і практичних кроків щодо здійснення головної мети ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зведений план готується на основі даних, надісланих бібліотеками освітянської мережі з регіонів, і сприяє:

- удосконаленню і систематизації науково-інформаційної діяльності бібліотек галузі;
- актуалізації науково-інформаційної діяльності бібліотек освітянської мережі;
- пропаганді вторинної продукції бібліотек освітянської мережі;
- системному надходженню інформаційної продукції до бібліотек освітянської мережі й, зокрема, до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і навпаки.

Необхідно зазначити, що впродовж дослідження цей напрям роботи з об'єктивних причин йшов повільно, але попри все – справа зрушилася з місця. Отже, директори бібліотек педагогічних ВНЗ III–IV р. акр. та інших книгозбірень мережі зрозуміли важливість співпраці щодо кооперації науково-інформаційної діяльності задля забезпечення розвитку освітянської галузі України.

У даному контексті одним із важливих завдань НДР було удосконалення діяльності наукових бібліотек освітянської мережі різних видів. Щорічний аналіз їхньої роботи, започаткований у межах даного проекту, підготовка інформаційно-аналітичних оглядів фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – все це стало ще одним впливовим досягненням колективу ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського і кроком до активізації роботи книгозбірень освітянської мережі України [4–7].

Згідно з ТЗ і робочою програмою НДР проміжні результати оприлюднювалися на всеукраїнських конференціях і семінарах, що проводили бібліотеки України і ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Так, у травні 2006 р. колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було організовано всеукраїнський науково-практичний семінар на тему дослідження на базі Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки, в якому взяли участь директори наукових бібліотек освітянської мережі МОН України та АПН України і на якому були обговорені результати НДР й визначені напрями подальшої інформаційної діяльності бібліотек освітянської галузі МОН України та АПН України. Кожний учасник семінару визнав корисність такої форми підвищення кваліфікації спеціалістів галузі. Наголошувалося на необхідності системного проведення семінарів у подальшому. За результатами заходу підготовлено і оприлюднено на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського збірник матеріалів. Результати НДР також висвітлювалися на засіданнях Президії АПН України, Загальних зборах АПН України, у річних звітах АПН України, на щорічних всеукраїнських книжкових виставках «Сучасна освіта України». Усе здійснене в межах НДР упродовж п'ятиріччя сприяло утвердженню ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру з психолого-педагогічних питань, головної бібліотеки галузевої мережі, якою розроблено, організовано і введено в практику бібліотек освітянської галузі України повноцінну систему вторинних документів для забезпечення фахових потреб освітян нашої держави, що є результатом масштабним і багатоаспектним. У жовтні 2007 р. Бібліотекою було проведено всеукраїнську науково-практичну конференцію, на якій підводилися підсумки даної НДР.

Одним із важливих аспектів і ключових чинників у вирішенні завдань НДР щодо науково-інформаційного забезпечення фахових інформаційних потреб освітян нашої держави є забезпечення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек відповідними кадрами, що на сучасному етапі є досить проблемним питанням. Це спонукало директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогову у 2003 р. ініціювати відкриття у НПУ ім. М. П. Дра-

гоманова інтегрованої спеціальності «вчитель української мови і літератури – бібліотекознавець». Окрім базових фахових дисциплін до навчального плану підготовки спеціалістів введено дисципліну «Інформаційно-аналітична діяльність». У підготовці кадрів беруть участь провідні фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова та інші провідні науковці бібліотек м. Києва. Виробничу практику студенти проходять на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова, що, зокрема, позитивно впливає на розуміння ними значущості своєї професії, сприяє їх професійному становленню, глибині підготовки саме до роботи з інформаційно-аналітичними документами, розумінню ролі галузевих бібліотечних інформаційних центрів для розвитку сучасної освіти і науки нашої держави. Здійснене вище слугувало також прикладом для відкриття даної спеціальності в інших вишах України.

Отже, підводячи підсумки здійсненого, слід зробити такі висновки:

- упродовж 2003–2007 рр. у межах вищезазначеної НДР розроблено теоретичні, науково-методичні та організаційні засади системи науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, що відображено у 70 наукових публікаціях фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- розроблено модель галузевої системи вторинно-документних ресурсів, яка впроваджувалася у роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі;
- на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру сформовано і розпочато підготовку системи інформаційних документів (бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних) для фахівців освітянської галузі України, спрямованих на відображення широкого спектру актуальних питань психолого-педагогічної науки і практики. Здійснюється системна розсилка видань до бібліотек галузі;
- активізовано координацію й кооперацію ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо спільної інформаційної діяльності з бібліотеками освітянської мережі МОН України і АПН України згідно із розробленою системою;

- поглиблено роботу з підвищення кваліфікації для бібліотекарів мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України в таких формах, як видання методичних посібників з усіх напрямів інформаційної роботи, що виходять в серії «На допомогу працівникам освітянських бібліотек», проведення семінарів-практикумів, присвячених актуальним питанням діяльності бібліотек галузі, стажування у провідних бібліотеках держави тощо;
- уперше в незалежній Україні для бібліотек освітянської галузі започатковано підготовку фахівців за інтегрованою спеціальністю «педагог–бібліотекознавець» у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова;
- у межах даної НДР здійснюється дисертаційне дослідження, що визначить нові пріоритетні напрями подальшої науково-інформаційної діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України і АПН України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Астахова, Л. В.* Научные основания библиографической деятельности: (Теоретико-методологическое исследование библиографического познания) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03 / Астахова Людмила Викторовна. – М. : [б. и.], 1997. – 36 с.

2. *Горовий, В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2005. – 296, [3] с.

3. *Давидова, І. О.* Бібліотечно-інформаційне виробництво: технології інтелектуалізації та гуманізації / І. О. Давидова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 38–45.

4. *Діяльність бібліотек* вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів України у 2006 році : інформ.-аналіт. огляд / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. Т. Е. Кучеря ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 76 с.

5. *Діяльність бібліотек* обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова ; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2007. – 64 с. – Бібліогр.: с. 63–64.

6. *Діяльність бібліотек* установ Академії педагогічних наук України у 2006 р. : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка

Україні ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 22 с.

7. *Діяльність Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки та Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки у 2002-2006 рр.* : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. І. І. Хемчян ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 42, [1] с. – Бібліогр.: с. 36.

8. *Зведений план науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України на 2007 рік* / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Т. Е. Кучеря, І. І. Хемчян ; наук. ред. П. І. Рогова ; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2007. – 32 с.

9. *Згуровський, М. З.* Системна методологія передбачення / Михайло Захарович Згуровський ; НАН України, Ін-т приклад. систем. аналізу. – К. : Політехніка, 2001. – 50 с.

10. *Каныгин, Ю. М.* Повышение роли информатики в управлении научно-техническим прогрессом / Юрий Михайлович Каныгин, Георгий Ильич Калитич ; Гос. план. ком. УССР. – К. : [б. и.], 1987. – 61 с. – (Промышленность : обзор. информ. / Укр. НИИ науч.-техн. информации и техн.-эконом. исследований). – Библиогр.: с. 57–61.

11. *Коваленко, І. Й.* Реферативне забезпечення педагогічної науки в Україні / І. Й. Коваленко, Т. О. Судіна // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. / [редкол.: В. А. Бітаєв, Г. В. Власова, Л. А. Дубровіна, М. С. Слободяник та ін.]. – К., 2008. – С. 57–59.

12. *Лутовинова, В. І.* Аналітико-синтетична переробка інформації: навч. посіб. / В. І. Лутовинова, Г. В. Власова, Л. І. Титова. – К. : ДАККіМ, 2006. – 290 с.

13. *Лутовинова, В. І.* Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / [авт.-уклад. В. І. Лутовинова] ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Держ. наук.-пед. б-ка України [та ін.]. – Х. : [б. в.], 2003. – 42 с. – (Серія «На допомогу працівникам освітянських бібліотек» ; вип. 2).

14. *Лутовинова, В. І.* Методика бібліографування [Електронний ресурс] / В. І. Лутовинова ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані (1 файл). – К. : [б. в.], 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD–R). – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

15. *Лутовинова, В. І.* Новий рівень інформаційного забезпечення освітян України / В. І. Лутовинова // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 4. – С. 133–140. – Бібліогр.: 6 назв.

16. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практ. посіб. / В. І. Лутовинова ; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка] ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2007. – 71 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

17. *Лутовинова, В.* Теоретико-методичні засади та історія розвитку української рекомендаційної бібліографії / В. Лутовинова. – К. : Книжк. палата України, 2002. – 148 с. – Бібліогр.: с. 133–146.

18. *Пономаренко, Л. О.* Внесок Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у розвиток бібліографічних ресурсів психолого-педагогічної тематики: традиції та інновації / Л. О. Пономаренко // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 116–121. – Бібліогр.: 10 назв.

19. *Про Концепцію* Національної програми інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 75/98–ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 27/28. – С. 494–509.

20. *Про Національну* програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98–ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 27/28. – С. 482–493.

21. *Рогова, П. І.* Система науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України: стан та перспективи / Рогова П. І. // Педагогічна і психологічна науки в Україні : [у 5 т.] : до 15-річчя АПН України / АПН України. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – С. 195–208. – Бібліогр.: 10 назв.

22. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.

23. *Углова, О.* Вивчення та аналіз інформаційних потреб педагогічних та науково-педагогічних кадрів у контексті діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / О. Углова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 505–511.

24. *Філіпова, Л. Я.* Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 07.00.08 / Філіпова Людмила Яківна ; Харк. держ. академія культури. – Х. : [б. в.], 1999. – 34 с.

25. *Швецова, Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Швецова Галина Миколаївна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 2002. – 32 с.